

K ü l ö n f é l é k .

Az egyházpolitikai kérdések, melyeket a múlt év hagyott hátra, ma bonyolultabbak, mint voltak. Az utóbbi két hónap alatt a helyzet semmit nem tisztult. Sőt immár benne vagyunk a kultur-harczban. A róm. kath. püspöki kar tanácskozásainak harcziás böjti prédicatiók a visszhangjai. A róm. kath. klerus a szószékbe vitte a politikát és az ultramontánok mint egy keresztes hadjáratra hívják fel hiveiket a kormány tervbevett szabadelvű egyházi reformjaival szemben az ellenállásra. Mindezek eléggé mutatják a kath. papság álláspontját és éppen oly reformokkal szemben, melyeknek szükségét „hittani és lelkiismereti kérdések” hangzatos címén ők maguk idézték fel. A protestánsok, már jeleztük, a szabadelvű haladásnak útját állni nem akarják és e tekintetben a protestáns püspökök a napi sajtóban csaknem egyhangulag nyilatkoztak. Elismerik az állam egyházi politikájának jogosultságát és ha észrevételeket tesznek, ez észrevételek csak annak idejére és módjára vonatkoznak. Az unitárius egyház püspöke e kérdésben a következő nyilatkozatot tette: „Semmi kifogásom a polgári házasság ellen, de nem hiszem, hogy a mi népünk meg legyen reá érve, hogy olyan könnyű szerrel hozzá törődjék. Mert ez a kérdés most bukkant fel és eddig nem volt kellően előkészítve. A polgári házasság ellen való agitálást feltétlenül károsnak tartom, különösen pedig a szószékről perhorreskálom. A többi függő egyházpolitikai kérdések elintézését is szükségesnek tartom.” Megkerestetvén egyik laptól, hogy aggodalma mire vonatkozik, „kijelentette, hogy csupán arra, hogy a katolikus részről megindult agitációval szemben a kormány a törvényjavaslattal célzt érni nem fog.

Ő nem szól bele abba az agitációiba, mit katolikus részről teljesítenek, de azt helyteleníti hogy az izgatás prédikáló székről is történik.

Elvileg ő egyáltalán nem ellensége a polgári házasság eszméjének, mert úgy tekinti a házasságot mint az állam teendőjét, melynek végrehajtását az egyházra bizta.

A polgári házasság kérdését nem látja eléggé előkészítve. Nem

látja eléggé előkészítve a népet sem, a polgári házasság eszméjére és ezért aggódik a megindult actióval szemben a házasság-ügy célba vett rendezésének sikere tekintetében.

A püspök különben a házasság kérdésével az egyházban tüzetesen nem foglalkozhatott, mert a kormány részéről az unitárius egyház ebben a tárgyban megkeresve nem lett.

Az Ország-Világ című képes lap közölte a magyar kath. és prot. püspökök arcképeit. E közlés az egyházpolitikai kérdésekkel kapcsolatos. Mindenik egy-egy jel- vagy iránymondatot is írt a lap számára. *Ferencz* József unitárius püspök ezt írta: »*A vallás örök, de formáiban nem zárkozhatik el a kor míveltségétől.*«

Egyházi élet. A kolozsvári egyházköztség idei közgyűlése elé terjesztett évi jelentésből közöljük a következőket:

„Berdé Mózes afia, ki sok éven keresztül viselte a gondnokságot hiveséggel és buzgósággal, betegeskedése miatt beadván lemondását, közgyűlésünk azt tudomásul véve érdemei elismerésül örökös tiszteletbeli gondnoknak választotta meg s az így megüresedett első gondnoki állásra a Mélt. és Főt. püspök úr jelenlétében, megválasztatott Filep István gondnok s helyébe meg gondnoknak Gyulay László kebli tanácsos afia. Ugyanekkor a már hosszú idő óta pénztárnok Jánosi Gergely afia is korára való tekintettel lemondván hivataláról s lemondása buzgó és hasznos szolgálatainak s hűségének elismerése mellett elfogadtatván, helyébe pénztárnoknak választatott Czakó József afia. Jogügyésznek újra megválasztatott: Kóváry Mihály afia s jegyzőnek Iszlay Márton. A kebli tanács is megújítatván, megválasztattak tagjaiul: Fekete Pál, Szász Ádám, Kóváry László, Molnár Sándor, Mikó Imre, Benczédi Gergely, Kovács János, Benkő Mihály, dr. Ferencz Ákos, Farkas József, Jánosy Gergely, Lászlóczky Samú király-utczai, ifj. Lászlóczky Samú, Vécsey Sámuel, Lakatos Ferencz, Müller Gyula, Knauer József, Szilágyi József. A kebli tanács igyekezett zajtalan, de hasznos munkássággal s éber őrködéssel teljesíteni hivatását. Év folytán a templom és ekkleziiai épületeken több javítások tétettek. A nagyobb javítások összege 387 frt 11 kr. A pénztári napló vezetésére egy új és czölszerű utasítás készítettet. Leányiskolánk népessége 70 volt, s ebből unitárius 30. A vallástanítás rendesen folyt. A belvárosi iskolákban tanult 90 növendék, a külvárosiakban 28, összesen 118. Egyéb népesedési mozgalmak a következők voltak. Kereszteltetett: fiú: 20, leány: 22; összesen: 42. Konfirmáltatott: fiú: 18, leány: 10; összesen: 28. Eskettetett: 19 pár. Elhalálozott: finemből: 20, nőnemből: 12; összesen: 32. Átállott hozzánk 15; tőlünk: 2. Az összes lélek-

szám a mult év végén: 1233; s ha összehasonlítjuk ezt az ezelőtt 10 évi létszámmal, 1034-el, az a tény áll előttünk, hogy az utóbbi 10 év alatt eklézsiánk népessége mintegy 200-al növekedett. Dévai leányegyházunk népesedési mozgalma: meghalt a finemből 1; s így a lélekszám: 42. Nagyszebeni leányegyházunkban: született 1; meghalt 2; a lélekszám: 31. Egyházközségünknek ajándékokat adtak: a kisegítő-takarékpénztár 50 frtot; a kolozsvári takarékpénztár 25 frtot. Egyházközségünk aláírt 40 frtot az udvarhelyi templomra, és egyesek ugyane célra oly összegeket, melyek szépen mutatják ez egyházközség tagjainak mindenkor adakozásoknál előljáró áldozatkészségét. A templomi perselyekbe tett adakozások: az eklézsia számára begyűlt: 30 frt, az eklézsia szegényei számára 7 frt 13 kr.; a Dávid F. alapítvány számára 10 frt 29 kr. Az adakozások közé számíthatjuk azt a munkát is, melyet Fekete Pál, Szász Ádám és Pákey Lajos afiai az eklézsia több ügyeiben készséggel végeztek. — Kegyeletes dolgot cselekszünk, ha megemlékezünk az eklézsia négy idős tagjának elhunytáról. Kovácsi Antal tanár, dr. Berde Áron és özv. Nagy Elekné, Gedő Terézia és a mindig ez eklézsia kötelékébe tartozó Debreczeni Szabó József, szép kort érve bevégezték földi munkásságukat. Legyen áldott közöttünk emlékezetük! — Végül egy a közvéleményt általánosan foglalkoztató s egyházközségünket is és minden protestáns egyházat egyenként oly közléről érdeklő kérdést kell felemlíteni, melynek vitatása a mult évben oly nagy hullámokat vert, s a mely megoldva ma sincs. Ertjük a ma kormánykörökben és mindenütt szőnyegen levő egyházpolitikai kérdést. Ennek a kérdésnek a megoldása a kormány kezében van. Hogy miként fog az történni, a közel jövő megmutatja. De bármiként határozottassanak meg a különböző keresztény egyházaknak egymáshoz és ezeknek az államhoz való viszonyai, a legnagyobb erősségünk bizonyára az lesz, a mi ez egyházközséget a legnehezebb időkben is megtartotta: a hűség szent vallásunkhoz, a ragaszkodás a családi élet minden fontosabb mozzanataiban hitünkhez és szertartásainkhoz. Ez pedig megleeud. És e mellett biztosan nézhetünk bárminő körülmények közt a jövő elé.“

Vallás-szabadság az észak-amerikai „Egyesült-Államokban.“ Az „Egyesült-Államokban“ a vallás a kormány hatáskörén kívül esik. A teljes vallás-szabadság minden polgárnak elidegeníthetlen joga. Már a *Penn Vilmos* által alkotott törvényben a legelső helyre a *vallásos türelem* van téve; mert: „*A lelkiismereti szabadság természetes jog, s mindenkinek tulajdona.*“ Az alkotmány csak két helyen emlékezik meg a vallásról, a VII. c. 3-ik §-ában; kimondja, hogy az Unio területén a hivatalra alkalmazás nem függ a vallástól; és hogy a Congressus ne alkosson olyan

törvényt, mely valamely vallás behozatalára vonatkozik, vagy annak szabad gyakorlatát eltiltja.

E szerint az Egyesült-Államokban mindenik felekezet egyenjogu ; az egyházak úgy keletkeznek, úgy szervezkednek, s úgy tartják fenn magukat, a mint nekik tetszik ; a mint a hívek azt legczélszerűbbnek tartják. Olyan templomot építenek, s olyan papot tartanak, a milyen vallásos nézeteiknek leginkább megfelel.

A házasság-kötés polgári szerződésen alapszik. Házassági frigyét lehet kötni a béke-bírák, a városok, a polgármesterek, általában a helyi hatóságok előtt. A felek mehetnek bármely felekezetü lelkészhez is, annak a bizonyítványa szintén teljes jogerőre emeli a házasságot. Az esketés többnyire templomokban megyen véghez ; kevesen olégesznek meg a hatóság előtt kötött polgári szerződéssel.

Hogy olyan sok felekezet van (100-nál több) az Egyesült-Államokban, az a teljes vallás-szabadság elvéből önként következik. A sok vallás-felekezet példás egyetértésben él egymással. A nép sokkal vallásosabb, buzgóbb, mint Európában. S mindez a teljes vallás-szabadságnak a következménye.

Európában pedig az *állam és egyház közötti* folytonos surlódásnak és összeütközésnek a legfőbb oka az, hogy nincs *teljes vallásszabadság*. Vajha bételjesednék nálunk is az amerikai lelkészek kérése, kik imájokat többnyire így végzik be : „*Tartsd meg Uram a vallás-szabadságot közöttünk, s adj erőt távoli felebarátainknak is, hogy azt kivívhassák magoknak !*“

Monroe Jakabnak, az Egyesült-Államok *Elnökének* (1811—1825.) a Congressushoz, s polgártársaihoz intézett beszédéből, melyben a vallás-szabadság elveit oly szépen fejtegeti, közöljük a következőket :

Tagadhatatlan igazság, hogy vallásunkat, s külső jelek által gyakorolt isteni tiszteletünket nem kényszerítés, hanem csak józan eszünk s meggyőződésünk által határozhatjuk meg. Mindenkinék joga van lelkiismerete meggyőződése szerint való vallást követni. Mindenkinék kötelessége ugyan teremtőjét tisztelni, de oly módon, a mint azt ki-ki teremtőjéhez legméltóbbnak tartja. Egy polgár sem lehet vallási meggyőződését illetőleg az állam hatalmának alávetve ; attól egészen függetlennek kell lennie. Mert az állam csak a törvények, a vagyon, s a személybiztonság intézménye. Az embernek Istennel való benső összeköttetését semmi nemü földi hatalom nem bírálhatja el, — csak az Isten. S ha valaki visszaél a lelkiismereti szabadság jogával, az Istent bántja meg, s nem az embereket ; s egyedül Istennek tartozik számadással.“

„Ismeretes, hogy napjainkig milyen befolyást gyakorolt a papi intézmény a társadalomra ; mennyiszor akarta a papság az egyházi hatalmat

a világi hatalom fölé emelni; ismeretes, hogy hányszor fogott kezét a zsarnokokkal a politikai szabadság elnyomására, de azt soha se láttuk, hogy a nép-szabadság védelmére kelt volna. A polgári szabadságot megsemmisíteni akarók mindig biztosan számíthattak a papság támogatására. Vérözönök folytak az ó-világban a vallási villongások megszüntetése, s a különböző vélemények kiirtása végett. Végre az idő megmutatta az egyetlen orvosi eszközt, s az üldözések abban hagyása enyhítette a rosztat. Amerika bebizonyította, hogyha a *teljes vallásszabadság* nem is akadályozhatta meg egészen a papságnak az államra való káros befolyását, de mindenesetre azt nagy mérvben gyengítette.“

Pápa Amerikában. Némelyek itthon és külföldön — írja a Christian Register — attól félnek, hogy amerikai pápánk lesz. Mi úgy vélekedünk, hogy egy amerikai pápa jobb atyja lenne a katolikus egyháznak Amerikában, mint bármely olasz Cardinális tudna valaha lenni. Az amerikai pápa kénytelen lenne felhagyni az európai politikával. Olaszországban új élet kezdődne, ha a pápa Washington városába tenné át székhelyét. A mikor a pápa Amerikába jó, vagy egy amerikai Cardinálisból lesz pápa: a Vatikán hagyományai eltűnnek s a modern civilizatio felé megnyílik az út.

Az országban legelőször alakult kolozsvári 1848--49. orsz. ereklye múzeum az összes lelkészekhez felkérését és gyűjtő s egyuttal tájékoztató könyvecskét küldött az ereklye múzeum szervezete, beosztása és gyarapítására irányítandó módozatokról. A küldeményhez csatolta a múzeum hivatalos lapjának, az 1848—49. Történelmi Lapoknak egy mutatvány számát s a mult évi folyamának tartalom jegyzékét. E küldeményre ez úton is felhívjuk a lelkészek figyelmét, a múzeum pedig ereklyékkel való gazdagítása érdekében szíves pártfogásukat és nagybecsű hazafias munkásságukat kéri. A kinek a múzeum felkérése a kezéhez nem jutott s ki a gyűjtés nemes munkájában részt akar venni: sziveskedjék ez iránt levelező lapon az alólirt igazgatósághoz fordulni.

A kolozsvári orsz. ereklye múzeum igazgatósága.

Dr. Livermore Abbot Abiel az ámerikai unitáriusok egyik kiváló, jeles férfia 1892. nov. 28-án, Wiltonban meghalt 82 éves korában. A nagyérdemű pap és tanár 1811-ben született a fent említett városban. Gimnasiális tanulmányait a Harvard College-ben végezte be 1833-ban. Azután theológiát tanult a Cambridge-i unitárius hittani intézetben, hol mint feddhetetlen jellemű s jeles készütségű ifju tűnt ki. Három helyt volt pap 27 évig, s 1863-ban a *meadville*-i hittani intézet igazgatójává választották, mely fontos állását 1890-ig viselte, a mikor nyugalmomba lépett. Dr. Livermore egyike volt a legtevékenyebb s leg-

kitünőbb lelkészeknek az unitárius egyházban. Egy ideig szerkesztette a *Christian Inquirer*t. *Új testamentumi* tanulmányok czimen 6 kötet műve jelent meg; s ezenkívül számos értekezése s beszédje. Ő az unitárius elveknek első zászlóvivője volt az Egyesült Államokban. Huszonhét évi igazgatósága alatt sok derék lelkészt nevelt az unitárius vallás hirdetésére. Megnyerő módora, jézusi szelidsége, mély tudománya és vallásossága által mindenkit megnyert. A szép, jó és igazért lelkesülni tudó ember nemes tulajdonai voltak benne egyesülve. Sirjánál dr. Bixby Jakab, — ki 1884-ben minket is meglátogatott, s ki neki tanár és lelkésztársa volt, — tartott beszédet. E sorok írójának is volt alkalmá 1882-ben nemes vendégszeretét élvezni, mely alkalomból az unitárius főiskola tanári karához intézett üdvözlő iratát így végzi be: „Bár a szárazföld és tenger által nagy távolság választ el minket egymástól: a mennyei Atya szívében és lélekben tegyen minket egygyé! És sohase szünjünk, sohase fáradjunk ki munkálni az Isten és az ő Krisztusa országának eljövételén.»

Lupton József, a brit és külföldi unitárius társulatnak volt elnöke, leeds-i birtokos a múlt év utolsó hónapjában elhunyt. Sokat áldozott és sokat munkált az unitárius vallásért. Benne az angol unitáriusok egyik legjelentékenyebb világi emberüket veszítették el.

Gyász hírek: özv. Molnár Miklósné szül. Bartók Anna, néhai szováthi lelkész Molnár Miklós özvegye febr. 4-én Szóváthon 80 éves korában jobb létre szenderült. Számos gyermeknek volt gondos és jó anyja, kik közül Molnár Sándor az unitárius vallásközönség ügyésze, s Molnár János dombói lelkész. — *Becsák János* magyar kir. belügyministeri hivatalnok 41 éves korában szívszélhűdés következtében megszűnt élni. Ifjú korában Indiába Calcuttába készült az angol unitárius missióhoz. Már meg is tanult volt angolul és egy ipari foglalkozásban, a fresko-festésben is jártasságot szerzett. De Dall amerikai missionárius, a ki őt felszólította volt, más úton talált visszatérni Indiába, s így az indiai missio elmaradt, mert egyedül nem akart menni az ismeretlen útra. Tanulmányait végezve hivatalnok lett és vallási buzgóságát is megtartotta. A budapesti ekklézsia kebli tanácsának egyik legbuzgóbb tagja és több évig pénztárnoka volt. Elhunytát rokonai s mindenek felett neje Vas Ilona gyászolják. — *Hajós Gyula*, magy. államvasuti mérnököt Kolozsvárt, újabb fájdalmas csapás találta. Ezelőtt néhány hónappal szeretett nejét, most kedves kis-fiát *Jánoskát* vesztette el febr. 15-én két és fél éves korában. Hajós János nyug. ministeri tanácsos az elhunytban kedves unokáját fájlalja.

ARANYKÖNYV.

ADAKOZÁSOK A SZ.-UDVARHELYT ÉPÍTENDŐ TEMPLOMRA.

VII. közlemény.

91. Gyöngyösi István nyug. esp. gyűjtőivén (ez már a 3-dik gyűjtése): Erdővidéki takarékpénztár 10 frt; Gregus János 2 frt; Zatureczky József 1 frt; Incze Gyula 1 frt; Anton József 1 frt; Gáspár Antal 1 frt; Zatureczky László 1 frt; Zatureczky Lajos 1 frt; özv. Dánér Istvánné 1 frt; Tunyogi András 2 frt; Szabó István 1 frt; Biró Albert 1 frt; Debiczky Mihály 1 frt; özv. Misz Józsefné 1 frt; Pech Dezső 1 frt; Réthi Dezső 1 frt; Tamszik B. Hugó 1 frt, Veszprémi József 1 frt; özv. Keresztély Károlyné 1 frt; Meszticz Mihály és fiai 1 frt; együtt *31 frt.*

92. Simon József gy. ivén Toroczkáról: Simon József 2 frt; Mórincz Miklós 50 kr; Mórincz Gergely 40 kr; Bartok János 50 kr; Kriza István, Simon I.-né 1 frt; Király I. 50 kr; ifj. Simon I. 1 frt; Botár János szabó 1 frt; id. Simon Miklós 1 frt; özv. Borbély Mártonné 50 kr; Balog György 60 kr; Zsakó János 50 kr; együtt *10 frt 50 kr.*

93. Székely Mózes Naszódáról *3 frt.*

94. Gothárd Pál gy. ivén H.-Almásról: id. Gothárd Pál 2 frt; Gothárd János 1 frt; Gothárd Dániel 2 frt; Gothárd Dánielné, Dimény Anna 1 frt; id. Barra József 1 frt; Barra Lajos 1 frt; Szabó Mózes (muzska) 1 frt; György Ferencz 30 kr; Sándor József 1 frt; Bencző János 1 frt; Sebestyén Ferencz 50 kr; Józsa Mózes 1 frt; Sebestyén Mózes 1 frt; Szabó László 1 frt; Szabó Mihály 50 kr; Rigó János Máté 1 frt; Józsa Mihály katona 1 frt; Lőrincz Lajos 1 frt; Kenyeres András 1 frt, Józsa Dénes 50 kr; ifj Gothárd Pál 1 frt; Barra Sándor 50 kr; h.-almási egyházközség 10 frt; Ajtai János lelkész 2 frt; együtt *34 frt 30 kr.*

95. Ifj. Kriza Sándor gy. ivén Kövendről: ifj. Kriza Sándor 1 frt; Kriza Sándorné Barabás Anna 1 frt; Kriza Boriska 1 frt; együtt *3 frt.*

96. Hadnagy Zsigmond gy. ivén Csókfalváról: az eklézsia 5 frt; Fekete József lelkész 1 frt; Hadnagy Zsigmond, Hadnagy József, Rofaj József, Lőrinczi Dénes, Reisz János 10—10 kr; Kovács András, Hadnagy Károly, Faluvégi János, Hadnagy Dénes, Farkas Mihály, Szoboszlai László 5—5 kr; Farkas János 4 kr; Kovács József, Abodi András, Benczédi István 2—2 kr; gabonából egyesektől 1 frt 90 kr; együtt *8 frt 80 kr.*

97. Benedek János gy. ivén Csokfalváról: Faluvegi Gergely 20 kr; Faluvégi Gergelyné, Hadnagy I., Hadnagy Józsefné, Boka Eszter felső, Ráp Náczi, Benedek János 10—10 kr; együtt *80 kr.*

98. Bedő Dániel Kolozsvárt *10 frt.*

99. Faluvégi Lidia Budapestről *2 frt.*

100. Kis László gy. ivén M.-Sárosról: az eklézsia 1 frt; Kiss László 50 kr; Goldstein Dávid 10 kr; Nagy János 20 kr; Kuti Gyula 20 kr; Iszlay László 1 frt; Pataki László 1 frt; együtt *4 frt.*

E közlemény összege 107 frt 40 kr.

Az előbbi közlemények összege 2714 „ 40 „

Együtt 2821 frt 80 kr.

Kolozsvárt, 1893. febr. 22.

FERENCZ JÓZSEF,
unitárius püspök.